

Використовуючи засоби народної пісні, Т. Шевченко створив щось надзвичайно близьке до народної пісні, але разом з тим нове, оригінальне, своє. Поет переважно звертається до тих пісень, у яких відображаються народні прагнення. Народнопісенні елементи дорогоцінними перлами розкидані по всій творчості поета. Він творив в різних жанрах народнопісенної творчості: в нього зустрічається і сумна, сповнена туги і хвилювання за майбутнє дитини, колискова і похмура гайдамацька пісня, але найбільше – творів, подібних до народних побутових пісень з їх багатством тематики і різноманітністю вираження почуттів і настроїв, починаючи від жартівливих і закінчуючи глибоко ліричними про жіночу долю, про нещасливе кохання. Пісня була невід'ємною часткою поетової душі.

1. Сумцов М. Вага і краса української народної поезії. – Х., 1910. 2. Шевченко Т. Твори. – Т. 1. – К., 1949. 3. Драгоманов М. Листи до І. Франка. – Л., 1906. 4. Украинский вестник. – 1916. – Ч. 5. 5. Горленко В. Альбоми і рисунки Шевченко в собрании В. В. Тарновского // Киевская старина. – 1886. – Ч. II. 6. Біографія Шевченка за спогадами сучасників. – К., 1958. 7. Шевченко Т. Твори. – Т. 2. – К., 1953. 8. Шевченко Т. Твори. – Т. 5. – К., 1953. 9. Спогади про Шевченка. – К., 1953. 10. Киевская старина. – 1899. – Ч. II. 11. Жемчужников Л. В крепостной деревне. Мои воспоминания из прошлого. – М., 1927. 12. Пам'яті Шевченка. Збірник статей. – К., 1939. 13. Шевченко Т. Г. в критиці. – К., 1953.

**Є. Лебідь-Гребенюк, канд. філол. наук, наук. співроб.,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України**

КРИТИЧНИЙ КОМЕНТАР У ТЕКСТАХ Т. ШЕВЧЕНКА ЯК СПОСІБ ВЕДЕННЯ ПОЛЕМІКИ З ОПОНЕНТАМИ

Статтю присвячено комплексному дослідженню полеміки Т. Шевченка з опонентами та його автокоментарів до власної творчості, їх залежність від функціонування критичного коментаря у традиції української літератури.

Ключові слова: коментар, полемичність, автометаопис.

Статья посвящена комплексному исследованию полемики Т. Шевченко с оппонентами и его автокомментариев к собственному творчеству, их зависимость от функционирования критического комментария в традиции украинской литературы.

Ключевые слова: комментарий, полемичность, автометаописание.

The article is devoted to complex research of T. Shevchenko's polemic with opponents and his autocomments to own creation, their dependence on functioning of critical comment in tradition of Ukrainian literature.

Key words: comment, polemic, autometadescription.

Перш ніж вдатися до розгляду полеміки (прихованої чи явної) Т. Шевченка із представниками попередньої або сучасної літературної традиції, вважаємо за потрібне дослідити особливості зародження та вживання критичних зауваг у текстах попередників митця в українській літературі. Треба зауважити, що ще від Києворуської доби в українську літературу увійшла традиція автокоментаря (критичної оцінки автором свого тексту) з обов'язковим применшенням значення власної особистості та творчих здібностей. Як слушно зауважує С. Росовецький, такі "спеціальні формули письменницького самоприниження" [6, 353] у середньовічних літературах (зокрема і в давньоруській) мали вказувати на "правовірність" автора-християнина, який сповідує "приниження Христа ради" [6, 353]. Так, Володимир Мономах своє "Повчання" розпочинає словами "я недостойний" [4, 455], що засвідчує безумовний вплив християнської етичної традиції, оскільки у ранніх текстах автор узагалі не зазначався, пропагувався extasis – вихід за межі своєї суб'єктивності. Зі схожою семантикою репрезентує себе у "Повчанні" Серапіон ("аз бо, грѣшный вашъ пастухъ" [8, 442]), який звертається "до мирян і ченців", щоб "застерегти від падіння у безодню гріхів" [9, 350]. Відтак, у давній українській літературі особа автора, якщо і зазначалася у тексті, то з обов'язковими епітетами "грішний", "недостойний", тому й коментар до власного тексту автор найчастіше давав умовно "негативний", усляк применшуючи важливість своєї особи та художню вартість твору. Як-от Володимир Мономах, ніби передбачаючи несприятливе ставлення реципієнта до "Повчання", звертається до нього із проханням: «Якщо ж кому нелюба грамотка ся, хай не насміються чи так ото скажуть: "...нісенітницю ти єси мовив"» [4, 455]. Спостерігаємо, що вище наведені авторські критичні зауваги стосуються лише власного тексту і мають дещо одноманітний, смиренницький і самопринижувальний характер.

Однак вже у літописній спадщині Київської Русі зустрічаються авторські критичні коментарі іншого ґатунку:

- посилання на усне джерело оповіді як передтекст літописної статті: "Тепер же я хочу розказати, що чув я чотири роки перед цим, що розповів мені Гурята Рогович" [4, 144];

- наведення у тексті літопису народних прикмет, до яких автор ставиться прихильно («було знамення в місяці страшне... І тому говорили старі люди: "...се провіщає княжу смерть", – що й сталося» [4, 282]) або заперечує («Було знамення: щезло сонце... про що говорять невігласи: "Сонце хтось з'їдає"» [4, 176]);

- підтвердження події, наведеної із чужої розповіді, наприклад, переказ ладожан про "провірчені очка" [4, 173], знайдені після дощу: «Якщо ж хто сьому віри не йме, хай прочитає "Хронограф"» [4, 174];

- висловлення сумніву щодо правдивості фактів, наведених "іншими", як-от розповідь про захоплення золотоординським ханом Телебугом міста Володимира: "Інші ж говорять, що ніби він і в городі був, та це невідомо" [4, 436], або їх цілковите заперечення: "Інші ж, не знаючи, говорили, ніби Київ був перевізником" [4, 6];

- зауваження автора полемічного характеру щодо реакції можливого опонента: "А се ми написали, щоб не насакаували деякі на святительський сан" [4, 301].

Саме останній (полемічний) різновид критичного коментаря зазнав значного розвитку у творчості І. Вишенського. Так, його "Короткослівна відповідь Феодула..." та "Зачіпка мудрого латинника з дурним русином..." написані з приводу книги П. Скарги "Про урядження та єдність Божої церкви під одним пастирем і про грецьке та руське від єдності відступництво", із якою письменник ознайомився за посередництвом александрійського патріарха Мелетія. І. Вишенський, виступаючи "від імені східної церкви православних християн" [1, 154], заперечує "безбожне, наклепницьке, брехливе... не поєвангельському мудруєче писання" опонента, оскільки "неправда, а не істина, є Скаржиному писанні" [1, 142]. На нашу думку, дуже важливо, що автор дослівно цитує міркування свого супротивника на початку кожного із чотирьох розділів "Короткослівної відповіді...", а потім емоційно, палко, але водночас і аргументовано, заперечує йому, підсилюючи свій текст Святим Письмом.

Є у "Книжці" І. Вишенського критичні зауваження щодо власного доробку, наявні й у попередніх текстах української літератури. Найперше автор відзначає у ньому відсутність "хитростей сплетеномних складів еллінської науки", проте безумовну наявність у його суті "єства правди" [1, 22]. Також митець, ще на початку своєї збірки послань, вдається до оцінки власної освіченості, наголошуючи, що він "серед грішних од усіх грішніший" та "граматичного дроб'язку <...> не вивчав, риторичних іграшок не бачив" [1, 22].

Отже, набутки полемічної традиції не могли не позначитися на подальших текстах української літератури. Так, у козацьких літописах, зокрема в "Літописі Самійла Величка" та "Історії Русів", відстежуємо чималу кількість посилань (здебільшого критичних або полемічних) на чужий передтекст. Наприклад, С. Величко у "Передмові" до першого тому свого літопису подає короткий список робіт попередників, якими він користувався під час його написання: книги Самуїла Твардовського та Самуїла Пуфендорфія, а також діаріуш С. Зорки. Використання письменником у власному тексті "чужого" матеріалу зумовлене, на думку В. Шевчука, тим, що "при написанні першої книги літопису С. Величко не володів достатнім документальним матеріалом, через що і вдається до травестування" [17, 480]. Не

можемо не погодитися із цим твердженням, тому що й сам С. Величко, захоплюючись "лицарською відвагою та богатирськими подвигами" [5, 214] козаків, обурюється тим, що "наші письменники про них нічого не писали і не розтлумачили: ...славу нашу поховано під плащем їхніх нікчемних лінощів" [5, 214]. Проте визначення В. Шевчуком тексту всього літопису С. Величка як "збірки", "антології художніх творів різних авторів" [17, 482], коли митець створює власний текст, лише компілюючи, "складаючи його з десятка інших" [17, 474], вважаємо категоричним і таким, що не передає суті цього барокового твору. Оскільки С. Величко критично підходить до передтексту, аналізуючи помилки в ньому та навіть окреслюючи причини, через які вони виникли: "В цій Пуфендорфівій історії не все так описано, як діялося насправді... Врешті не дивина тому авторові... розминутися в чомусь із правдою, адже жив він за кількасот миль від Малої Росії" [5, 218]. Також, зазначимо, митець навіть відкриває своєму читачеві, як саме він переробляє прототекст та механізми створення нового тексту: "Я змінював у деяких місцях зміст Твардовського (через віршову трудність)... правдивого ж викладу історії та військових подій я не порушував, а коли чого не було в Твардовського, те докладав із Зорки" [5, 214]. Загалом С. Величко ставиться до передтексту Твардовського досить критично, виправляючи, полемізуючи та заперечуючи ті факти, що, на його думку, не відповідають дійсності: "Твардовський пише, що татари видали Хмельницькому триста лядських невільників, яких він таки порубав. Але це на правду не скидається..." [5, 254].

Проте часто він посилається на чужий текст без критичного зауваження, лише як на інформаційну довідку (наприклад – хронологію польського історика Кромера та німецького – Пуфендорфія). Або навіть і на підтвердження власної думки, як-от щодо нагородження козаків польським королем Стефаном Баторієм певними привілеями: "Він надав козакам у володіння для гетьманської резиденції... місто Трахтемирів... (про що свідчить і Твардовський)" [5, 220].

Що стосується "Історії Русів", то, перш за все, вважаємо за потрібне підкреслити, що критичні зауваги та посилання автора у тексті не мають конкретизованого характеру і найчастіше є невизначені, не співвідносні з певним передтекстом: "О козакахъ рускихъ, а паче о Малоросійскихъ и о самомъ ихъ названіи... повѣствуютъ нѣкоторые писатели" [2, 18]. Іноді письменник все ж таки називає ім'я митця-попередника, підтверджуючи правдивість наведеного матеріалу, як, наприклад, посилання на "Історію Преподобнаго Нестора Печерскаго" при оповіді про походження слов'ян, або на "Шведську Історію" Вольтера – стосовно сварки гетьмана Мазепи з царем. Потрібно наголосити, що автор "Історії Русів", на відміну від

С. Величка, хоч і не вдається до докладного аналізу чужих передтекстів, але іноді подає свої критичні зауваги щодо фактів, наведених у них: "Отъ... общаго названія... воиновъ козаками, вышла... ошибка, въ которую впали всѣ писатели Малоросійскіе и Польскіе, полагающа... что... другіе Гетманы выбираемы были изъ простыхъ... козаковъ" [2, 18]. Отож, на нашу думку, псевдо-Кониський ставиться до текстів-попередників по-різному, але в його критичних коментарях можемо визначити такі основні семантичні відтінки (модальності):

- нейтрально-позитивне ставлення, коли коментар автора має форму прямого посилання: "Извѣстно же по Исторіямъ, что народъ сей... былъ въ землѣ своей самостоятельнымъ" [2, 135];

- сумнів щодо достовірності факту, наведеного у передтексті: "О такомъ соединеніи Руси съ Литвою хотя и повѣствуютъ нѣкоторые писатели, что якобы Князь Литовскій Гедиминъ произвелъ его силою оружія..." [2, 6];

- виразна негація, заперечення (найбільше виявляється у ставленні до польських джерел): "О козакахъ... Польскіе жъ историки показываютъ еще, будто они набирались изъ разной вольницы или сволочи... Но таковыя нелѣпныя мнѣнія значать больше, чѣмъ ошибки историческія, и не приводя другихъ истинъ, опровергають ихъ самый разсудокъ" [2, 18].

На нашу думку, нова якість функціонування критичних елементів у художньому тексті була заявлена у новій українській літературі, зокрема у творчості Г. Квітки-Основ'яненка. У фіналі таких творів, як "Конотопська відьма" та "От тобі й скарб", письменник відмовляється від авторства, зазначаючи, що нібито існує своєрідний "передтекст" усного характеру, в достовірності якого він не певний: "Отакто сю повість розказував мені пан Симейон Дмигунівський дяк. Вже не знаю чи правда сьому була... може, дечого пан дяк і поприбріхував, я не знаю" [3, 222]. Такий прийом не лише забезпечував ігрову (якщо визначати сучасною термінологією) якість тексту, умовно підкреслював читачеві його правдивість, достовірність, але й створював образ автора-знавця різних народних оповідок, легенд.

Однак найповніший вияв критичного коментаря у художньому тексті знаходимо в поетичній спадщині Т. Шевченка, перш за все у полеміці митця із представниками попередньої або сучасної літературної традиції. Ідея про полемічність таких текстів Т. Шевченка, як "На вічну пам'ять Котляревському" та "До Основ'яненка", була висловлена у літературознавстві Ю. Шевельовим. Додержуючись тези дослідника про "критику інакшістю" [14, 7] у текстах поета, наголошуємо на тому, що вона наявна більшою мірою в посланні "До Основ'яненка" та у вірші-присвяті "Гоголю", ніж у поезії "На вічну па-

м'ять Котляревському". Оскільки в останній поет не звертається до аналізу "чужих" поетичних особливостей та не акцентує увагу на своїх власних. Він зосереджується лише на звеличенні свого попередника та висловленні йому пошани за те, що він *"Всю славу козацьку за словом єдиним / Переніс в убогу хату сироти"* [15, 91]. Також поет у своєму тексті, як і Є. Гребінка у вірші "До Квітки або Грицька Основ'яненка", проводить паралелі між смертю славного попередника та явищами природи.

Проте вже у вірші "До Основ'яненка" Т. Шевченко дає оцінку власним поетичним здібностям, щоправда, значно применшуючи їх, та показово захоплюється творчими можливостями свого попередника. Відтак, у цьому зіставленні двох традицій – своєї й чужої, яка є відмінною, підкреслюється те, як зазначає Л. Ушкалов, що «"Шевченків міт України"... присутньо не збігається з Квітчиним» [12, 106]. А в поезії "Гоголю", де, як наголошує Н. Чамата, поет "постійно апелює до Гоголя – безпосередньо (у формі ліричних звернень та через займенник ти) або за допомогою літературних асоціацій" [13, 48], вже чітко виявляється принципова інакшість у виборі творчих засобів обох митців: *"Ти смієшся, а я плачу, / Великий мій друже"* [15, 284].

Що ж до "відкритої поетичної полеміки" [11, 227] Т. Шевченка з опонентами, то найповніше, на наше переконання, вона представлена у вступному розділі поеми "Гайдамаки", який Ю. Шевельов влучно назвав літературним маніфестом" [14, 1]. Цей своєрідний вступ свідчить про формування молодим митцем власних позицій та засад творчості, якісно відмінної від сучасної йому літературної традиції: *"...Коли хочеш грошей / Та ще й слави, того дива, / Співай про Матрьошу, / Про Парашу, радість нашу, / Султан, паркет, шпори... / ...Правда, мудрі! / Спасибі за раду. / Теплий кожух, тільки шкода – / Не на мене шитий..."* [15, 130].

Також, відзначимо, що в "Передмові", як це неодноразово робилося в основному тексті поеми, наголошується на тому, що поет розповідає про події, очевидцем яких він не був, але лише "чув" про них від інших. Відтак, текст "Гайдамаків" за бажанням автора автоматично перетворюється на "вторинний" текст, тобто шевченківську рецепцію "чужого" тексту (оповіді). До того ж, бачення поетом минулих подій та людей є дещо відмінним від попередників, отож Гонти і Залізняк у тексті поеми "виведені... не так, як вони були" [15, 201]. Схоже посилання знаходимо й у літописі С. Величка, де митець зазначає, що "попитав... багатьох старих людей" [5, 214] про причини тогочасного занепаду України та про минулі події, і саме "людські розповіді", усні свідчення, які оповідалися "простим стилем" [5, 214], стали одним із декількох джерел, якими він корис-

тувався. Відтак, Т. Шевченко, безумовно, ознайомлений із літописом С. Величка, звернув увагу на такі посилання і вжив їх у власному художньому тексті з новою семантикою, щоб підкреслити достовірність зображених у ньому подій.

Важливо, що надалі поет продовжить започатковану в "Гайдамаках" традицію полеміки та заперечення думок опонентів, створюючи в тексті своєрідний діалог, у якому представлені обидві позиції та сутнісно й емоційно аргументована перевага авторської тези. Як це спостерігаємо, наприклад, у поезії "Холодний яр", спрямованої супроти критиків, які негативно ставилися до гайдамацького руху: «*Овеча натура... / Та ще й Гонту зневажає, / Ледаче ледащо! / "Гайдамаки не воины – / Разбойники, воры. / Пятно в нашей истории..." / Брешеш, людоморе! / За святуя правду-волю / Разбойник не стане...*» [15, 356].

Із попереднім елементом (полеміка з опонентами) у текстах Т. Шевченка тісно пов'язані схожі за формою авторські прогнози щодо ставлення потенційних недоброчинливих реципієнтів, ворожих критиків, які вже були заявлені в українській літературній традиції у творчості Володимира Мономаха, І. Вишенського, С. Величка. Поет визначає такі можливі реакції опонентів на свою творчість: недовіра до правдивості авторського слова: «*Розказав би про те лихо, / Та чи то ж повірять! / "Бреше, – скажуть, – сякий-такий!" / (Звичайно, не в очі)*» [15, 101]; злий сміх, кпини: «*Насміються на псалом той, / Що виплю сльозами; / Насміються...*» [15, 120]; приниження розумових здібностей митця, зневага до його тексту: «*...А то дурень розкажує / Мертвими словами / Та якогось-то Ярему / Веде перед нами / У постолах. Дурень! дурень!*» [15, 129–130]. Щоправда, іноді в поезіях Т. Шевченка авторське передбачення реакції реципієнта може мати нейтральне семантичне забарвлення та разом з іншими авторськими ремарками (звертання до читачів) сприяти логічному розгортанню сюжету тексту: «*"Хто се, хто се?" – питаєте, / Цікаві дівчата. / Ото дочка по сім боці, / По тім боці – мати...*» [15, 202].

Але саме негативне сприйняття окремими критиками, "ворогами" творів та ідей Т. Шевченка зумовило, на нашу думку, використання поетом у своїх текстах своєрідних відмов від авторства, створення ефекту "відчуження" від власного тексту та присутності "іншого" як його творця. Як зазначає Б. Рубчак, такі авторські "маски", "ролі" у творчості Т. Шевченка "необхідні для гри закривання-розкривання-закривання" [7, 67] митцем своєї особистості перед ворожою йому аудиторією. Підкреслимо, що це також дозволяє автору наголосити на достовірності твору, його правдивості, як це робив у свій час І. Вишенський, який хоч і "невченою" [1, 215] мовою звертався до чи-

тача, хоч "нічого філософського високозаносного не чув" [1, 22], проте завжди прагнув проповідувати правду та істину: *"Вибачайте, люде добрі, / Що козацьку славу / Так навання розказую, / Без книжної справи. / Так дід колись розказував... / А я за ним..."* [15, 187–188].

У "Москалевій криниці" (1847) ефект "відчуження" автора підсилюється введенням у текст його діалогу з невідомим ("персонаж-оповідач" [10, 116]), який переказує йому "бувальщину" і є умовним творцем оповіді: *"Пиши отак: було / Село. / Та щоб не лізти на чужину, / Пиши: у нас на Україні..."* [16, 62], і далі, розвиваючи ідею розповіді від іншої особи, Т. Шевченко подає його вказівки у тексті: *"Тепер отак пиши, небоже. / Максим подумав, пожурився..."* [16, 381]. У "Москалевій криниці" (1857) діалог замінено на зізнання самого Т. Шевченка в тому, що текст має іншого автора, а його власна роль зводиться лише суто до "списування", "римування": *"Старий недобиток варнак / Мені розказував отак / Про сю криницю москалеву, / А я, сумуючи, списав, / Та рифму нищечком додав..."* [16, 234]. Як бачимо, митець тут являє опосередковано перед реципієнтом і окремі елементи процесу створення тексту, і саму особу (образ) автора, залученого до нього. Це, вважаємо, спроба поета стати кимось "іншим", перш за все "по відношенню до себе, поглянути на себе іншими очима" [7, 13], яка дає йому можливість вдатися до самоосмислення власної творчості, автокоментаря.

Окресливши витoki критичного коментаря у художніх текстах української літератури, ми встановили, що він виник ще у текстах Києворуської доби як автокоментар ("Повчання" Володимира Мономаха), зазнав значного розвитку в полемічних творах І. Вишенського ("Зачіпка мудрого латинника...", "Короткослівна відповідь Феодула...") та в козацьких літописах (С. Величко), а в поетичній творчості Т. Шевченка ("До Основ'яненка", "Гоголю", "Гайдамаки") набув нових функцій, наприклад, зіставлення двох літературних традицій, формування власних позицій та засад творчості. Саме критичний коментар спричинив виникнення у просторі художнього твору такого явища, як автометаописання. Аналіз автометаописання в поетичному доробку Т. Шевченка дозволив виявити якісно нові параметри творчості митця. Автокоментар у структурі поетичного твору Т. Шевченка підкреслює дистанціювання автора від власного тексту і водночас являє його як глибоко рефлектуючу, творчо активну особистість, здатну на самоаналіз та об'єктивну самооцінку в умовах повної відсутності зовнішньої адекватної критики. Автометаопис (авторерефлексія) максимально повно реалізувався у текстах поета періоду ув'язнення та заслання, оскільки цей зовнішній негативний контекст

сприяв, вважаємо, медитативним роздумам митця та його самозосередженню, самозаглибленню у власну поезію.

1. Вишеньський І. Твори. – К., 1986. 2. *Історія Русовъ или Малой Россіи* [репр. відтв. вид. 1846 р.]. – К., 1991. 3. *Квітка-Основ'яненко Г. Ф.* Повісті та оповідання. – К., 1958. 4. *Літопис Руський.* – К., 1989. 5. *Літопис Самійла Величка* // Збірник козацьких літописів: Густинський, Самійла Величка, Грабянки. – К., 2006. – С. 194–877. 6. *Росовецький С.* Біблійні мотиви у творчості Шевченка // Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка / [Ю. Барабаш, І. Дзюба, В. Пахаренко, О. Боронь та ін.]. – К., 2008. – С. 344–372. 7. *Рубчак Б.* Живописаний Шевченко ("Журнал" як текст) // Світи Тараса Шевченка: [зб. статей до 175-річчя з дня народження поета]. – ЗНТШ: Філологічна секція. – Нью Йорк, 1991. – Т. 214. – С. 65–90. 8. *Серапіон.* "Слова" // Памятники литературы Древней Руси: XIII век. – М., 1981. – С. 440–456. 9. *Сліпушко О.* Софія Київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X–XIII століття). – К., 2002. 10. *Смілянська В. Л.* Стиль поезії Шевченка (суб'єктна організація). – К., 1981. 11. *Смілянська В. Л.* Шевченкознавчі розмисли: [зб. наук. праць]. – К., 2005. 12. *Ушкалов Л.* Гуманізм Тараса Шевченка // Сковорода та інші: Причинки до історії української літератури. – К., 2007. – С. 317–343. 13. *Чамата Н.* "Гоголю" // Слово і час. – К., 1994. – № 4–5. – С. 48–51. 14. *Шевельов Ю.* Критика поетичним словом: молодий Шевченко визначає своє місце в історії літератури та дещо про "білі плями" // Світи Тараса Шевченка: [зб. статей до 175-річчя з дня народження поета]. – ЗНТШ: Філологічна секція. – Нью Йорк, 1991. – Т. 214. – С. 1–19. 15. *Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: у 12 т. – К., 2001. – Т. 1.: Поезія 1837–1847. 16. *Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: у 12 т. – К., 2001. – Т. 2.: Поезія 1847–1861. 17. *Шевчук В.* Літопис Самійла Величка // Шевчук В. Муза Роксоланська: українська література XVI–XVIII століть: у 2 кн. – Книга друга: Розвинене бароко. – К., 2005. – С. 469–482.

**Н. Марченко, канд. філол. наук, доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка**

РЕТРОСПЕКЦІЯ ВИДАННЯ ЛЕЙПЦИЗЬКОГО ЗБІРНИКА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті подано ретроспекцію видання шести поезій Тараса Шевченка у лейпцизькому збірнику 1859 р., де розглядається роль друкованого слова в суспільно-політичному житті Росії XIX ст. та відбувається осмислення минулого задля виявлення в ньому зародків тенденцій, властивих сучасності.

Ключові слова: видання, особистість, громадськість, культура, мова.

В статті представлено ретроспекцію видання шести поезій Тараса Шевченка в лейпцизькому збірнику 1859 г., где акцентируется внимание на роле печатного слова в общественно-политической жизни России XIX в., а также представлено осмысление прошлого с целью понимания тенденций развития современности.

Ключевые слова: издание, личность, общественность, культура, язык.